

Speuren naar martersporen (deel I)

door M. A. J. Steeman-van Diepenbeek¹⁾

De inheemse marterachtigen zijn, zoals de meeste zoogdieren, schuwe dieren, die men meestal slechts in een flits te zien krijgt.

De activiteiten van sommige soorten vinden voor een groot deel in de schemering en nacht plaats en het is daardoor een ongewoon genoegen als een van deze prachtige dieren overdag je pad kruist. Ik heb eens meegemaakt, dat bij een hermelijn zijn nieuwsgierigheid de angst overwon en dat het dier en ik elkaar minutenlang observeerden, totdat de hermelijn het letterlijk en figuurlijk „voor gezien” hield. Maar in het algemeen laten marterachtigen zich alleen bespieden als zij niet de geringste argwaan koesteren. Dat is niet zo eenvoudig te bereiken, want ze ruiken en horen alle bijzonder goed. Juist omdat we deze dieren zo weinig te zien krijgen, is het des te interessanter als we hun sporen of verblijfplaatsen weten te vinden en te „identificeren”. Onder „sporen” verstaan we niet alleen de voetafdrukken (prenten), maar ook andere tekenen van eerdere aanwezigheid zoals prooi-resten, uitwerpselen, krabsporen, looppaadjes (wissels), nestmateriaal enzovoort.

De inheemse marterachtigen

De marterachtigen vormen een groep van kleine en middelgrote dieren, die zich tot voor kort zeer succesvol heeft weten te handhaven. De laatste honderd jaar vindt er echter een sterke achteruitgang plaats, die aanvankelijk werd veroorzaakt door de jacht (voor de kostbare pelsjes en vanwege de vermeende schadelijkheid), maar de laatste decennia vooral door biotoopverlies. Door de specifieke aanpassingen van de verschillende soorten kan deze groep in de meest uiteenlopende landschappen leven. Voor maten en gewichten van de soorten, zie de tabel.

Zo is de das (*Meles meles*) een graver bij uitstek. Ons grootste landroofdier lijkt op een grijs-zwart beertje en heeft een opvallend zwart-wit getekende kop. Zijn enorme graafnagels stellen hem in staat in verschillende grondsoorten uitgebreide holenstelsels (burchten) te graven, die door opeenvolgende generaties bewoond worden. De das hoort bij het heuvelland, waar hij hoog en droog kan wonen en waar hij in de laaggelegen weilanden zijn voedsel kan vergaren, dat vooral bestaat uit regenwormen, kevers, kleine knaagdieren, maïs, graan en valfruit.

De otter (*Lutra lutra*) hoort bij onze binnenwateren. Zijn lichaam heeft een typische martervorm en is uitstekend aangepast aan het leven in en om het water. Neusopeningen, ogen en oren staan op één lijn, zodat de otter deze bij het zwemmen aan de oppervlakte kan houden. De gespierde staart en de zwemvliezen tussen zijn tenen bewijzen hem goede diensten tijdens het zwemmen. De otter heeft een bruine vacht met een vaalwitte tot lichtbruine keel. Hij leeft van vis, knaag- en schaaldieren en waterwild.

De steenmarter (*Martes foina*) is een cultuurvolger. Hij is ongeveer zo groot als een kat, grijsbruin van kleur, heeft een witte, meestal in tweeën gedeelde keelvlak en een lange, dichtbehaarde staart. De steenmarter „nestelt” in oude schuurtjes, op zolders, onder funderingen, houtmijten en dergelijke en leeft van ratten, muizen, vogels,

insekten, eieren en is verzot op fruit.

De boommarter (*Martes martes*) is ongeveer zo groot als de steenmarter en is vooral een bewoner van oude, uitgestrekte bosgebieden en van parkachtige landschappen. In Nederland o.a. tussen Linde en Tjonger in Friesland. Hij heeft zijn nest in oude eekhoorn- of vogelnesten, in boomholten of onder de grond b.v. in oude konijnenholten. Hij jaagt op zoogdieren en vogels. Ook bosvruchten vormen in zomer en herfst een deel van zijn menu. De boommarter heeft een roodbruine, dichte pels met een dooiergele tot vaalwitte, ongedeelde keelvlak. Soms heeft de boommarter een echte steenmarter kleur.

¹⁾ (secretaris afdeling Noord-Brabant van de Vereniging Das & Boom)

Afmetingen en gewichten van marterachtigen (volgens VAN DEN BRINK 1978)

	lichaamslengte	staartlengte	gewicht	schouderhoogte
das	61-72 cm	15-20 cm	10-20 kg	30 cm
otter	62-93 cm	36,5-60 cm	6-16,5 kg	25-30 cm
steenmarter	41-49 cm	23-27 cm	1,3-2,3 kg	12 cm
boommarter	42-58 cm	22-28 cm	0,8-1,6 kg	15 cm
bunzing	31,5-45 cm	12,5-19 cm	0,5-2,1 kg	♂♂ groter dan ♀♀
hermelijn	22-31 cm	8-12 cm	125-445 g	♂♂ groter dan ♀♀
wezel	14-26 cm	4-6,5 cm	60-179 g	♂♂ groter dan ♀♀

De bunzing (*Putorius putorius*) kan nogal variëren in grootte en gewicht. Door zijn donkerbruine haren schemert een gele onder-vacht en zijn kop heeft een grijs-kleurig tot wit „masker”. De bunzing houdt zich op in akkerland, bosranden, houtwallen en bij boerderijen. Hij voedt zich vooral met muizen, ratten, jonge konijnen en hazen, kikkers, wormen, insecten en bessen. Hij bouwt zijn nest onder houtmijten, in oude konijnholen, in opgewerkte rattepijpen, onder vloeren van allerlei bouwwerken en onder boomwortels en dergelijke.

De hermelijn (*Mustela erminea*) heeft zijn onderkomen in holtes en holen onder boomwortels, takkenbossen, in oude konijne- of muizeholen en soms in woningen. De vacht van dit slanke diertje is geel-tot grijsbruin op de rug en is door een rechte, scherpe demarcatielijn van de geelwitte buik en keel gescheiden. In onze klimaatzone wordt het vachtje in de winter wit; alleen de flossige staartpunt blijft altijd zwart. Hermelijnen bewonen bosranden, akkerland, heggen en houtwallen en hun voedsel bestaat uit muizen, ratten, vogeltjes, eieren en fruit.

De wezel (*Mustela nivalis*) is ons kleinste roofdier. Hij lijkt qua lichaamsbouw en pelsje sterk op de hermelijn, maar heeft geen zwarte punt aan zijn — kortere — staartje. De scheidingslijn tussen rug- en buikharen is onregelmatig en bochtig. De wezel is een specialist in de muizenjacht en hij kan zijn prooien tot in hun eigen gangenstelsels achtervolgen. De wezel is een cultuurvolger; hij wordt in cultuurland, parken en tuinen gevonden. Hermelijn en wezel worden meer dan de andere marterachtigen overdag waargenomen.

De otter

De weinige otters, die ons land nog rijk is, hebben zich teruggetrokken in waterrijke gebieden die voor de mens minder toegankelijk zijn, nog niet ontdekt door de recreatie en min of meer van ernstige vervuiling gevrijwaard zijn gebleven. Het zal dan ook niet meevallen een otterschuilplaats op te sporen. In ons land bevindt een otternest (leger) zich meestal in een natuurlijke oeverholte, onder takkenbossen, in holle bomen, dichte oevervegetatie (riet) of in een duiker. De bodem van het leger is bekleed met rietbladeren en -halmen. De afmeting is zo'n 40 × 60 cm. In zo'n nest en op de zogenaamde woelplaat-

sen — ongeveer een meter grote, platgetrapte plekken, waar de otter zich pleegt te poetsen en te drogen — zijn de ± 2 cm lange glanzend bruine haren van de otter te vinden (VEEN 1975; NOLET 1983). Otterharen lijken sterk op die van de (in hetzelfde biotoop voorkomende) muskusrat; microscopisch onderzoek kan zekerheid verschaffen over de herkomst van zoogdierharen (DEBROT 1982). De beverrat maakt een soortgelijk bouwsel, dat een platform van takjes is in de oeverbegroeiing. In ondiep water bouwen muskusratten soms ook „hutten” van zeggen en rietstengels, waarbij het bovenste gedeelte boven water uitsteekt. In legers van reeën zijn de bladeren en dergelijke juist weggekrabd. Het voorkomen van otters beperkt zich overigens niet tot wateroevers, want om soortgenoten te vinden en in tijden van voedsel-schaarste begeeft hij zich van het ene stroomgebied naar het andere en kan daarbij lange tochten over het land maken. Door onderzoekers worden afstanden tot 55 km vermeld (PAVEL HELL 1976). Een aanwijzing voor de aanwezigheid van otters wordt gevormd door de aanwezigheid van krabsporen op boomstammen, in ons land vooral op zwarte els en grauwe wilg. Deze krassen bevinden zich dan zo'n 60-90 cm boven de grond. Een interessant spoor wordt ook gevormd door de maaltijresten, die vaak bestaan uit de kop, ribben en ruggegraat van grotere vissen.

De marterachtigen: hun sporen

In het gezelschap van de marterachtigen valt de das vooral op vanwege zijn hechte familieleven. Buiten de paartijd (ranstijd) en de tijd waarin er jongen zijn, hebben de andere marterachtigen een min of meer solitaire levenswijze. Ideale weersomstandigheden even buiten beschouwing gelaten, ligt het voor de hand, dat de voortplantingstijd een actieve en daarmee voor het vinden van sporen een gunstige periode is, doordat moederdieren extra voedsel moeten vergaren en zich tevens (voor de veiligheid van de jongen) meer in de buurt van het nest ophouden.

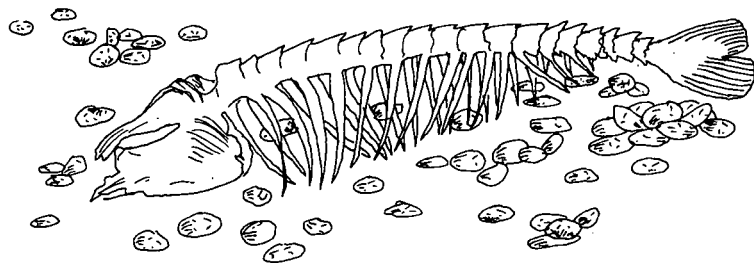
Van de otter zijn in alle maanden van het jaar nesten met jongen gevonden, maar de meeste worpen worden toch in de lentemaanden waargenomen. Van de andere marterachtigen worden de jongen in

de maanden maart tot en met juni geboren; alleen het wezeltje kan later in het jaar nog een tweede nest voortbrengen (PAVEL HELL 1976; HERTER 1975).

Bij het opmeten van de grootte der uitwerpselen moet er rekening mee worden gehouden, dat deze sterk kunnen opdrogen. De afmetingen van verse uitwerpselen worden bij de afbeeldingen gegeven. Bij vondsten van enkele dagen of weken oud kunnen deze meer dan 50% gekrompen zijn! Marterachtigen zijn zgn. halfzoolgangers: normaal steunen ze op de hele zool, maar bij vluchten rennen ze alleen op de tenen. Een algemeen herkenningspunt bij prenten van marterachtigen zijn de vijf tenen met de niet intrekbare nagels aan zowel voor- als achterpoten, waarvan de duim (binnenzijde van de prent) vaak niet of niet duidelijk afdrukt. De voetafdrukken zijn het gemakkelijkst op te sporen als een dun laagje poedersneeuw de grond be-

dekt, of als de bodem vochtig — maar niet te nat — is. In beide situaties kan men voetafdrukken vinden waarbij ook de nagels en eventueel de zwemvliezen duidelijk te zien zijn.

Spitsmuizen, egels, bevers, beverratten en muskusratten hebben ook aan voor- en achtervoeten vijf tenen; knaagdieren zoals eekhoorn, bruine rat, hamster, woelmuizen en ware muizen hebben vijf tenen aan de achtervoeten en vier aan de voorvoeten. Haas en konijn hebben ook vijf tenen aan de voorvoeten, waarvan de binnenteen (duim) zo kort is, dat hij zelden wordt afgedrukt. Het karakteristieke spoor van haas en konijn, waarbij de achterpoten vóór de voorpoten neergezet worden (hazesprong) geeft echter weinig kans op verwisseling met het spoor van een marterachtige. Voetafdrukken van muizen en spitsmuizen zijn gemakkelijk herkenbaar door het kleine formaat, terwijl andere, wel tot vergissingen aanleiding gevende sporen, steeds

Daarnaast eten otters ook kleine vissen, die in hun geheel worden doorgeslikt, en jonge muskusratten, woelratten, zoetwatermosselen, kikkers, kreeften, watervogels en eieren. De harde delen van mosselen en kreeften zijn te vinden op de eetplaatsen langs oevers (VEEN 1975; NOLET 1983). Resten van schelpen van zoetwatermosselen zullen echter vaker de etensresten van muskusrat, woelrat of bruine rat zijn. Deze zijn n.l. algemener. Bevindingen uit verschillende landen betreffende het eten van zoetwatermosselen door

afb. 1. Resten van ottermaaltijd, bestaande uit een grote vis. (tek. J. J. Dirkmaat)

otters zijn echter niet altijd duidelijk. VEEN (1975) en FALKUS (1980) vermelden deze wel als voedselbron voor otters. Otters verbrijzelen met hun tanden meestal de zij- en soms de onderkanten van de schelpen, terwijl muskusratten grote, ovaalvormige gaten bijten in de „heuveltoppen” van de kleppen en daarbij krasjes (± 3 mm uiteen) van hun grote snijtanden op het oppervlak achterlaten. De afstand

tussen de hoektanden in de bovenkaak van een otter varieert van 16,5 — 22,9 mm en in de onderkaak van 10,0 — 17,8 mm. Aangevreten mosselen waarop de streepjes en gaatjes van deze hoektanden te zien zijn, kunnen dan ook als vraatspoor van de otter aangemerkt worden (VEEN 1975). Hoewel otters vaak in het water schijnen te defeceren, zijn hun uitwerpselen ook op of in de buurt van oevers en op de wissels te vinden.

Deze kunnen los van structuur zijn, vrij droog en visschubben of kreefteschalen bevatten. Als ze ouder worden, zijn ze grijs van kleur als sigareas. Ook kunnen ze dikvloeibaar zijn, teerachtig en zwart van kleur. Ze bevatten dan vaak onverteerde graten, schubben, botjes, haren en dergelijke. In die dikvloeibare vorm missen ze de typische martervorm, die cilindrisch gebogen is. De geur wordt

bij de verschillende martersoorten genoemd zullen worden.

De gemiddelde afmetingen van prenten en uitwerpselen van volwassen dieren worden steeds genoemd. Vanzelfsprekend zijn die van jonge dieren kleiner. In losse sneeuw kunnen voetafdrukken aanmerkelijk groter uitvallen dan op een enigszins hardere ondergrond.

Afmetingen van prenten moeten als volgt worden verstaan. We meten ze vanaf de voorkant van het teenkussen van de langste teen tot aan de achterkant van het middelste middelvoetkussen. De klauwen worden dus niet meegeteld. De breedte is de maat waar de afdruk op zijn breedst is. Bij het langzaam lopen staan de tenen in de regel wat meer gespreid. Bij hogere snelheden kunnen de voeten iets uitglijden, waardoor de maten van de prenten bedrieglijk groter worden.

Onder paslengte verstaat men de afstand tussen de twee opeenvol-

gende prenten van dezelfde voet. Onder spreiding de afstand tussen de reeks rechter- en linker prenten.

De afkortingen rv, ra, lv en la staan voor respectievelijk rechtervoor-, rechterachter-, linker-voor- en linkerachterpoot; vv = voorvoet, av = achtervoet. Met stap wordt de beweging bedoeld, waarbij de vier poten op verschillende tijdstippen worden opgetild en neergezet. Bij marterachtigen zullen we een stappatroon alleen tegenkomen als het dier zeer op zijn gemak is geweest en bij voorbeeld heeft rondgescharreld of behoedzaam een prooidier benaderd. De draf is een snellere manier van voortbewegen, waarbij de voorpoot aan een zijde tegelijk met de achterpoot van de andere zijde wordt bewogen. Dit is een door marterachtigen veel gebruikt bewegingspatroon wanneer het dier zich voortbeweegt zonder gehaast te zijn.

Bij de sprongengalop, een voor marterachtigen zeer typische ma-

nier van voortbewegen, zet het dier zich op de twee achterpoten af, werpt zich in een boog vooruit en komt op beide voorpoten neer. De achtervoeten worden vóór de voorvoeten geplaatst. Hierbij ontstaan meestal groepjes van 4 prenten, soms van 2 of 3, wanneer de achtervoeten geheel of gedeeltelijk op de afdrukken van de voorvoeten terecht komen (BANG EN DAHLSTRØM, 1978).

Tenslotte nog dit: men moet er rekening mee houden, dat de omstandigheden voor „ideale” duidelijke sporen lang niet altijd aanwezig zijn, en dat dieren zich ook niet altijd „aan de regels houden”. Bij twijfel is het aan te raden in de nabijheid naar andere sporen te zoeken, die meer zekerheid over de herkomst kunnen verschaffen.

En natuurlijk mag het speuren van sporen nooit leiden tot verstoring van de dieren!

omschreven als traanachtig-zout. De otter-excrementen worden gevonden op verhevenheden aan begroeide oevers, zoals uitstekende stenen, boomstobben en heuveltjes.

Bij de uitwerpselen, maar soms ook afzonderlijk, wordt het zogenaamde „ottergeil” afgezet, een slijmerige afscheiding, die vermoedelijk als signaal voor de andere sexe, anaal wordt afgezet. Het heeft een typische ottergeur. De kleur is groen, bruin of wit; in het laatste geval is het reukloos. Behalve bij de uitwerpselen wordt het ook op woelplekken gevonden (VEEN 1975; NOLET 1983).

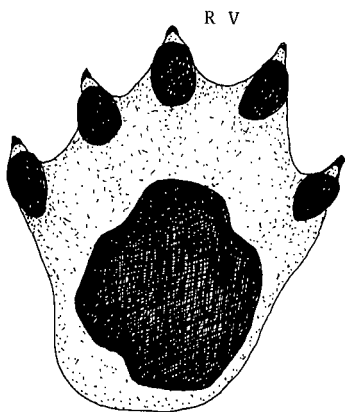
Een opvallend en merkwaardig spoor van de speelgrage otters is de „glijbaan”, waar dieren zich voor hun genoegen van een helling, die door ijs, sneeuw of modder glad is geworden, op de buik omlaag laten glijden met de kop naar beneden en de voorpoten

afb. 2. Een „otter-glijbaan”. (tek. J. J. Dirkmaat)

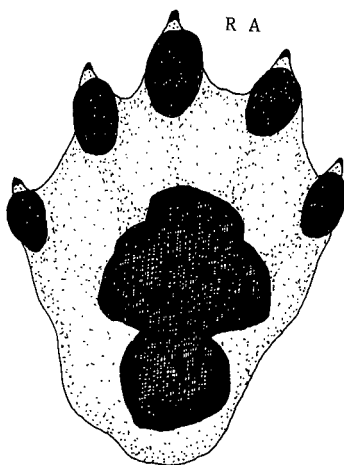
tegen het lichaam gedrukt. Otters gebruiken veelal dezelfde plaatsen in hun territorium om het water in en uit te gaan. Ze maken paden (wissels) van ongeveer 30 cm breed, die over aanzienlijke afstanden door het riet te volgen zijn (VEEN 1975, PAVEL HELL 1976).

De voetafdruk van de otter, het belangrijkste en „zekerste” spoor, is vrijwel cirkelvormig en toont bij een zachte of vochtige ondergrond de zwemvliezen tussen de tenen. De prent van de bever (die in Nederland niet voorkomt) komt in aantal tenen en formaat overeen met de otterprent. We kunnen beide onderscheiden, doordat de achtervoet van de bever van achteren zeer smal is en naar voren toe waaivormig uitloopt. De otter daarentegen spreidt de tenen verder en drukt alleen aan de punten daarvan de kleine, ronde voetkussentjes en meestal ook de

zwemvliezen af. Bovendien is de voorvoet van de bever een stuk kleiner dan de achtervoet; bij de otter is dat verschil veel minder. Bij de beverrat, die alleen in Midden-Limburg voorkomt, zijn vorm en verhouding bij voor- en achtervoet ongeveer gelijk aan die van de bever. Bever en beverrat hebben alleen aan die achtervoeten zwemvliezen; bij de beverrat ontbreekt het vlies tussen de vierde en de vijfde achterteen. Het verschil met een dassепrent is duidelijk te zien omdat de das aan zijn voorpoten veel langere nagels heeft, die goed zichtbaar worden afgedrukt. In gunstige omstandigheden (sneeuw) lukt het soms ottersporen over kilometers lengte te volgen (PAVEL HELL 1976)

afb. 4. Spoor van een otter (weglopend) en van een Amerikaanse nerts (naderend), beide in spronggalop. (foto Dr. S. Broekhuizen)

afb. 3. Voetafdrukken van een otter. Voorvoet 6,5-7 cm lang en 6 cm breed. Achtervoet 6 cm, incl. hiel 9 cm lang; paslengte 70-80 cm. (tek. J. J. Dirkmaat)

De das

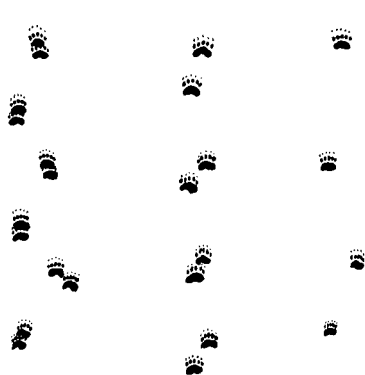
In het zuidoostelijke deel van ons land, in Gaasterland, in de Veluwezoom, in de kop van Overijssel, in Drenthe en nog op enige andere plaatsen kunnen we sporen van onze andere grote marterachtige, de das, tegenkomen. De vijf nagels van de voorpoten zijn in verband met hun graaffunctie erg lang. Ze vallen sterk op in de prenten. De vijf teenkussentjes staan dicht naast elkaar, gespreid om het middenvoetkussen in een halvemaaivorm.

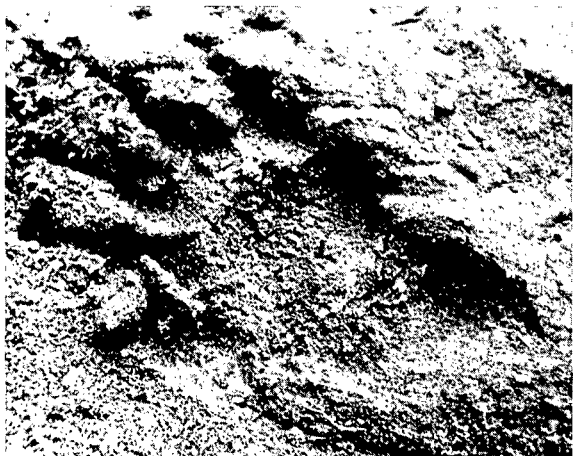
De afdruk van de binnenteen is dikwijls vaag. Deze kan ook ontbreken. De enige prent, die mogelijk met die van de das kan worden verward, is die van de wasbeer,

een in West-Duitsland ingevoerd zoogdier uit Midden- en Noord-Amerika. Uit bontfarms ontsnapte exemplaren hebben zich weten te handhaven en hun nakomelingen breiden hun areaal nog steeds uit, waardoor men in het oosten van ons land tegenwoordig wasbeerprenten kan tegenkomen in beboste gebieden en parklandschappen met water in de buurt. Zijn voedselpakket doet aan dat van de vos denken. Hij is echter meer een klimmer.

De voorvoet van de wasbeer is ongeveer 7 cm lang; de vijf tenen staan handvormig gespreid, de meer langwerpig achtervoet is tot 9 cm lang (inclusief hiel) en de vijf achtereenten staan meer bijeen. De prenten staan vaak paarsgewijs (bijvoorbeeld de l.a. naast de r.v.) (BANG EN DAHLSTRØM 1978). Dassen hebben hun burchten meestal in bosranden, houtwallen, begroeide rivierduintjes, steile randjes of hellingen, altijd grenzend aan of in de buurt van weilanden en akkers, waar ze 's nachts hun voedsel vergaren. Het verschil tussen een vosse- en dasseburcht is niet zo moeilijk te zien. De diameter van de hollen, zo'n 30 tot 35 cm, komt ongeveer overeen, maar niet de vorm van de hoop uitgegraven aarde (de stortberg of de zandwaaier) en de „aanlooprouten” (zie o.a. BLASER 1975).

afb. 7. Spoor van een das; links stappend; midden dravend; rechts in galop (vluchtend). (tek. J. J. Dirkmaat naar Dr. E. Neal)

afb. 5. Prent van een das in rivierklei. De hiel is mede afgedrukt. Voorvoet 5 cm, incl. hiel 7 cm lang, 4 cm breed; achtervoet 5 cm, incl. hiel 7 cm lang, 4 cm breed; paslengte $\pm$ 50 cm. (foto W. le Mair)

Vossen gooien bij het graven het zand in meer langgerekte hopen naar buiten dan dassen, die meer „bultige” hopen maken. Deze worden soms gekenmerkt door een loopgeul (net als bij konijnholen), die het looppad van de dassen markeert, en waar we ook de voetafdrukken in kunnen vinden.

Een ander verschil is, dat men op de zandwaaier van een vossehol vaak prooiresten (veren, botjes) en de uitwerpselen van de vos vindt. Dit in tegenstelling tot bij de das, die zijn stoepje keurig netjes houdt.

Wel kan men op de stortberg van een dasseburcht regelmatig schelds en botten vinden van dassen, die in de burcht zijn begraven. Latere generaties dassen, die „verbouwingswerkzaamheden” aan de burcht verrichten, werken deze resten, die ze bij hun graafactiviteiten tegenkomen, dan weer naar buiten. Dasseburchten zijn meestal veel uitgebreider, met vaak 5 tot 15, soms tot 50 holen. Vosseburchten hebben meestal 3 – 5 pijpen. Een complicatie is echter, dat vossen vaak bij dassen in hetzelfde holenstelsel inwonen, maar dan zijn de eigen ingangen van das respectievelijk vos bijna

steeds redelijk goed te onderscheiden, ook al door de prenten. Ook kan men op de zandwaaiers bijna altijd het driekleurige dassehaar vinden: geelbruin bij de inplant, zwart in het midden en grijswit aan het uiteinde.

De rugbaren kunnen tot $\pm$ 10 cm lang zijn. Deze worden ook gevonden op de kaalgesleten plekken op een burcht, waar dassen zich hebben zitten krabben, of op de zogenaamde speelplaatsen rond een boom.

Behalve de prenten kunnen we in het voedselgebied van de das ook wel eens dassehaar vinden op

afb. 6. Geconserveerde prenten van een das in rivierklei. Rechtersvoorvoet (links) en rechterachtervoet. (foto P. D. Nijdam)

afb. 8. Dasseburcht (links) en vosseburcht (rechts). (tek. J. J. Dirkmaat)

plaatsen waar een wissel onder laagopgehangen prikkeldraad doorloopt. Wetende, hoe de kleuren over één haar verdeeld zijn, kunnen we dan zelfs zien in welke richting het dier gegaan is, toen het prikkeldraad werd gepasseerd. Bij weinig verstoorde burchten komt men ook wel eens „dagnesten” tegen: bovengrondse nesten van gedroogde pijpestrootjes of dennenaalden. Deze dagnesten worden gebruikt om zich in de zon te warmen. Ze liggen altijd vlak bij een holingang. De dassegeur van zo’n dagnest is meestal goed waar te nemen.

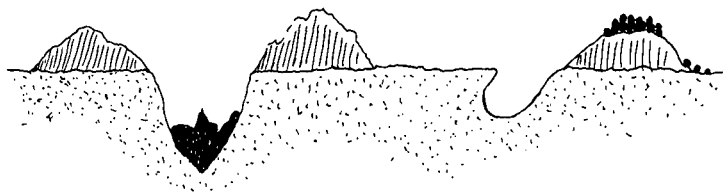
Behalve speelplaatsjes vinden we op dasseburchten ook wel eens krabbomen, die – meestal vier parallel lopende – duidelijke nagelkrassen op de bast of het merg te zien geven. Nog een duidelijk herkenningspunt van bewoonde dasseburchten wordt gevormd

afb. 9. Skeletresten van dassen, gevonden op uitgegraven aarde van een dasseburcht. (foto auteur)

door de wissels waarop vooral in de lente en de herfst resten nestmateriaal te vinden zijn. Hiermede worden de woonketels bekleed. Dit nestmateriaal bestaat uit gedroogd gras, bladeren, mos, varens, dennenaalden en dergelijke en het wordt – proper als de das is – regelmatig vernieuwd en gelucht. In de omgeving van een dassenburcht kan men altijd de zogenaamde „mestputjes” (latrines) vinden, waarin of waarbij de das zijn uitwerpselen heeft gedeponeerd. Dit zijn niet dezelfde putjes als de wroet- of snuitputjes, waar de das met zijn voorpoten en snuit naar insecten in en onder de humuslaag heeft gezocht. Van de veel méér voorkomende krabputjes van konijnen kunnen we de graafputjes van de das onderscheiden door de conische vorm (10-15 cm diep), terwijl die van konijnen een ronde, komvormige doorsnede hebben en niet zo diep zijn. De uitwerpselen van de das variëren in vorm en consistentie. Ze kunnen worstvormig en droog of brijig tot vormeloos-vloeibaar zijn. Dit hangt er van af of ze resten van insecten, haren van kleine zoogdieren of resten van maïs, graan en bessen bevatten. De kleur is meestal grijsbruin tot zwart. Dassekeutels zijn meer cilindervormig en oneffen van oppervlak dan die van de vos, welke laatste zijn langwerpige-gedraaide uitwerpselen, met een lang, puntig uiteinde, als territorium-afbake-

afb. 15. Maïskolven; linksonder en rechts aangevreten door dassen; linksboven door ratten (foto auteur)

ning gebruikt en die meestal op een hoog plekje zoals een graspol of boomstronk worden gedeponeerd.

In het foerageergebied van de das vinden we bij slootkanten wel eens uitgegraven muizenestjes en op andere plaatsen uitgegraven raten van wespen, die door dassen zijn leeggesnoept, soms met de dode of verdoofde wespen en larven nog erin of erbij. In de tijd waarin de maïs rijpt, kun je aan de randen

afb. 14. Uitwerpselen van de das. De afmetingen zijn variabel; middellijn gemiddeld 20-25 cm, lengte tot ca. 18 cm; gewicht (vers) tot ca. 85 gr. (foto Ir. P. D. Nijdam)

afb. 13. Doorsneden van een mestputje van de das (links) en van een graafputje van een konijn (rechts). (foto J. J. Dirkmaat)

van maïsvelden omgeknaakte stengels en aangevreten kolven vinden. Dassen zijn echter niet de enige die dit gedaan kunnen hebben. Muizen en ratten knagen de stengels vlak boven de grond af om zo de korrels te kunnen bemachtigen. In de maïskolf kan men aan het vraatspoor zien wie de daders geweest zijn. Bij muizen of ratten zijn de schutbladen min of meer gesloten om de kolf blijven zitten en zijn alleen op die plaatsen weggegeten (zie tandafdrukjes) waar ook de korrels zijn weggegeten. De zaadhuidjes zijn vaak als lege omhulsels blijven zitten. De das velt de stengel door, al springende, deze te knakken, waardoor de kolf naar beneden komt te hangen. De schutbladen worden in smalle rafels van de kolf getrokken. De korrels worden dan in hun geheel van de kolf afgegeten (BLASER 1975; BANG EN DAHLSTRØM 1978).

Dassen eten ook graag eieren. De dassen, die bij mij in asiel verblijven, eten de eieren, als deze onbeschadigd worden aangeboden, met schaal en al op.

Wanneer ik de schaal vooraf heb gebroken, wordt alleen de inhoud opgegeten en laten ze de schaalresten liggen.

Een macaber, maar helaas steeds vaker voorkomend „spoor” van de aanwezigheid van dassen in een bepaald gebied is tenslotte: een dode of gewonde das als verkeersslachtoffer langs de weg, dáár waar de mens zijn asfaltspoor trok dwars over een misschien wel eeuwenoude wissel van een dassenfamilie.

(wordt vervolgd)